

—JOAN CALS GÜELL—

DES DE LA VORA DEL DARÓ

VIDA BISBALENCA 1950-2010

TEMPS D'AHIR

eg

**DES DE LA VORA
DEL DARÓ**

TEMPS D'AHIR / 3

—JOAN CALS GÜELL—

**DES DE LA VORA
DEL DARÓ**

VIDA BISBALENCA 1950-2010

eg

EDITORIAL GAVARRES

Des de la vora del Daró
Vida bisbalenca 1950-2010

© Del text: Joan Cals Güell
© D'aquesta edició: Editorial Gavarres
Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
www.grupgavarres.cat

Disseny de la col·lecció: Grup Gavarres
Fotografia de coberta: Arxiu Comarcal del Baix Empordà
Assessorament lingüístic: Xon Sàbat

Imprès a la UE
Tiratge: 800 exemplars
Aquest llibre s'ha imprès amb paper Munken Pure Rough
i ha estat compaginat amb la tipografia Garamond.

DL: Gi-1059-2026
ISBN: 978-84-19292-54-4

Primera edició: juny de 2026

Qualsevol forma d'explotació d'aquesta obra, en especial la seva reproducció, distribució, comunicació pública o transformació, només es pot dur a terme amb l'autorització dels seus titulars, llevat excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics) si necessiteu fotocopiar, escanejar, distribuir o posar a disposició algun fragment d'aquesta obra (www.cedro.org; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).

Logo paper
FSC o
PEFC

*Als meus pares, Pere i Maria Rosa,
a la seva estimació i generositat.*

A la Margarita, per tota una vida junts.

*A en Biel, la Cloe, la Bruna, l'Adrià i en
Blai, perquè les seves arrels bisbalenques els
hi facin bona companyia en un vida digna.*

*A en Diego Arrebola Cuenca i a en Joan
Pérez Muñoz, lleials servidors del bé comú
des dels seus càrrecs de regidors municipals.*

PRESENTACIÓ

La idea inicial que em portà a redactar aquestes pàgines era la d'oferir un text basat en els meus records bisbalencs. Aviat em vaig adonar, però, que plasmar-ho dignament exigia un domini de l'ofici que jo no tenia, malgrat haver escrit uns quants llibres al llarg de la vida, en català –la meva parla, que no havia estudiat– i en castellà. Sense renunciar a traslladar als lectors allò que la memòria personal pogués aportar-hi d'un cert interès, i a fer-ho tan bé com sabés, vaig replantejar l'objectiu i la tècnica de l'obra, combinant l'anterior amb la narració històrica de fets i de transformacions experimentades per la nostra vida col·lectiva local en una diversitat de camps, situant-ho tot en contextos més generals indispensables per a la seva adequada comprensió. No milloraria la qualitat literària del text però, poder, serviria per fer-lo una mica útil.

Em presento. Soc un bisbalenc nascut a Corcà el gener de 1947, a la casa dels avis materns. Una nevada fenomenal em va venir a rebre al cap d'uns dies. La meva mare era una dona molt jove que, justament, començava a exercir de llevadora. El pare treballava a l'Ajuntament de la Bisbal. En Pere i la Maria Rosa constituïen una parella esplèndida, generosa, persones en qui confiar. Vivíem en un pis darrera l'església, a sobre can Rodà. Uns tres anys més tard va néixer la meva germana Rosa Maria, coincidint amb el trasllat a la casa nova del carrer Agustí Font, integrada en la petita urbanització construïda davant el riu

Daró, sobre els terrenys que hi havia entre el mas Llach –després mas Plaja– i el mas Cassanyes, utilitzats en aquella època per instal·lar-hi els envelats de la festa major. Des de llavors aquesta ha estat la meua llar bisbalenca i, posteriorment, la de la família que crearíem amb la Margarita, a la qual s'incorporarien en Pere, en Joan i la Marta.

Els estudis universitaris em portarien a Barcelona i seria en l'àmbit de l'educació superior on trobaria l'oportunitat de desenvolupar-me professionalment al llarg de la vida com a professor i investigador, al Departament d'Economia Aplicada de la Universitat Autònoma de Barcelona, a Bellaterra. L'establiment de la residència familiar a la capital catalana la vam poder i voler compatibilitzar amb la de la Bisbal, que mai vaig tenir per secundària, de manera que sempre m'he considerat afortunat de tenir dues residències principals; a efectes administratius, he estat resident bisbalenc de dret i empadronat a la nostra ciutat fins 2005, en què ho vaig canviar.

Lògicament, el tipus de vida exposat ha anat modelant els records que puc evocar: uns els he viscut, de prop o de lluny, altres provenen de l'observació. Després hi ha el molt que se m'ha escapat. Tanmateix, espero que allò primer tingui el gruix suficient per sobreposar-se a les ignoràncies, que he procurat reduir a base de lectures, converses, internet i documentació diversa. La llarga llista de les referències bibliogràfiques n'és una conseqüència; respon, igualment, al propòsit d'oferir als lectors una facilitat per ampliar el coneixement dels temes i dels protagonistes que van apareixent en els vint-i-set capítols del llibre, sovint massa fugaçment. He procurat enriquir el text afegint-hi una trentena de fotografies vinculades, inèdites algunes.

En conjunt aquestes perspectives bisbalenques contemplen uns seixanta anys, els de la segona meitat del segle passat i els de la primera dècada de l'actual. Si ho volem expressar més precisament, diríem que el seu període temporal va de 1950 a 2010,

però això s'ha d'entendre de manera aproximada, flexible. Aquell any seria el de la Bisbal de la meva primera infància, al final de la postguerra. El de cloenda representaria el d'una societat àmpliament i profundament perjudicada per la crisi financera, immobiliària i econòmica que havia esclatat poc abans.

Fora d'alguna excepció justificada, el llibre no recull res posterior a 2010. La raó principal és la d'oferir un contingut limitat a fets refredats pel pas del temps i que puguin ser contemplats de forma serena i panoràmica, o sigui, a distància. En redactar-lo, he sentit especialment l'obligació de ser curós amb el tractament de les actuacions individuals, moltes de les quals ja no poden comptar amb el punt de vista dels autors respectius per corregir aquesta meva visió o altres divulgacions. Inevitablement això ha significat prescindir de determinats relats o realitzar-ne una exposició menys detallada. Amb tot, demano disculpes a les persones que considerin errats determinats passatges.

L'atenció preferent se me'n ha anat cap a qüestions i trajectòries que em semblen especialment meritòries, al marge del reconeixement social o institucional que rebessin en el seu moment. En sentit positiu, ressalto tant les iniciatives pioneres com aquelles que tingueren una llarga permanència, i em refereixo sovint a la categoria especial de les que es mantingueren actives durant tot el període 1950-2010. He procurat, això sí, allunyar-me del baf del cofoisme i de la buidor de la correcció política; demano excuses per tot allò de valuós que no he pogut incorporar al text i pels noms propis que hi haurien de ser i no hi són.

Seixanta són molts anys. En un pla personal, moltíssims, tants com per donar ales al sentiment d'haver viscut vàries vides. Però sis decennis també són molts en el pla col·lectiu, sobre tot quan discorren tan acceleradament; vull dir, amb tantes transformacions en tots els ordres de la vida. Jo, aquí, solament n'ofereixo fragments, però ja he dit que normalment els vinculo als contextos de cada època per ajudar-ne la comprensió, i

en l'aspiració a dotar al llibre d'una certa utilitat amena alterno l'enfoc panoràmic, la visió de conjunt, amb el detall que poden mostrar els primers plans.

Una concreció de com va evolucionar la Bisbal en aquells anys assenyalaria la progressiva disminució en l'àmbit comarcal del pes relatiu que, en diferents camps, hi tenia la ciutat dels cinquanta i els seixanta del segle XX. Els nuclis urbans costaners generaven la pèrdua bisbalenca. És una tendència incòmoda d'assumir, repetida sovint en altres dinàmiques costa/interior com a resultat de l'acció de corrents de fons i que, en canvi, sol derivar cap a la busca de presumptes culpables –generalment en l'àmbit de la política–.

Cada llibre aporta a l'autor satisfaccions particulars per les coses que hi aprèn. Curiosament, aquest, que és el més local, en la modèstia de les seves pretensions m'ha proporcionat ocasions continues per aprofundir en les reflexions que gairebé tothom es fa sobre les motivacions que ens mouen com a persones, sobre el sentit i el discórrer de la vida. Viure personalment o de molt a prop els comportaments i les trajectòries em porta a subratllar el paper que hi juguen l'atzar, la família i el medi social –amb una major ponderació d'allò que «*jo soc jo i les meves circumstàncies*»–; l'advertiment contra els «*absoluts*», i l'aportació ètica i cívica de saber posar-se en el lloc de l'altre quan valorem les seves actuacions i conviccions i, en reciprocitat, les nostres. Per això, em permeto d'aprofitar l'avinentsa per reivindicar la vigència plenament actual de la sorprenent interpel·lació que, a vegades, en les baralles, ens llançàvem les criatures d'aquella infància i adolescències tan llunyanes: «*T'agradaria que això t'ho fessin a tu?*»

No puc tancar aquest pòrtic sense donar les gràcies per haver tingut l'oportunitat d'escriure sobre tantes coses i persones que, a l'escala bisbalenca, reproduïxen afanys i vicissituds de tots colors de la condició humana en un temps i un lloc que han estat els meus. També haig d'agrair al llibre l'haver-me obligat

a submergir en l'extensa literatura creada per autors que m'han precedit en la redacció d'escrits sobre la nostra ciutat, així com la generació d'estones de conversa interessant per obtenir i contrastar informacions d'una gran varietat d'interlocutors, començant per la Margarita i la Rosa Maria, que m'han aportat, també, correccions als textos originals. A tothom, moltes gràcies.

A més dels papers i les fotos que conservem a casa he pogut accedir a fons que custodien altres particulars i entitats, i en especial als dipositats a l'Arxiu Comarcal del Baix Empordà i al Terracotta Museu, els singulars equipaments públics que dirigeixen Carme Maria Marugan i Xavier Rocas, respectivament. Em permeto resumir totes aquestes ajudes en la rebuda de l'amable i diligent Jordi Rojas, i a cadascuna igualment transmeto la meva gratitud.

Editorial Gavarres i l'Àngel Madrià m'han omplert d'atencions i, amb la fina sensibilitat humanista que impregna la seva cultura d'empresa editora, han convertit el text i els materials que els hi he lliurat en el llibre que ara teniu a les mans. Tant de bo sigui del vostre interès.

Joan Cals Güell

La Bisbal d'Empordà, març de 2026

De 1950 a 2010. Un lloc en el món

Durant la dècada dels anys cinquanta del segle XX el marc general de les vivències locals i particulars objecte del llibre va deixant enrere elements propis de la postguerra que tan profundament i dramàticament havien impregnat la dècada anterior,¹ respecte de la qual, però, segueix mantenint diverses línies de continuïtat. Així, en el pla polític, el franquisme es consolida amb la finalització de l'aïllament diplomàtic al qual l'havien sotmès les potències guanyadores de la Segona Guerra Mundial. El 1953 Washington i Madrid firmen els acords en virtut dels quals l'Estat espanyol facilitaria als Estats Units la instal·lació de quatre bases militars a canvi d'ajuda i aliments. Dos anys després Espanya seria admesa a l'ONU.

Un dia, a la classe del mestre Planellas, els nens de l'escola pública vam ser obsequiats amb una bossa de llet en pols que ens emportaríem a casa. Ens digueren que era una ajuda dels americans per pal·liar l'escassetat d'aliments i la malnutrició de la població espanyola. El producte venia en uns bidons que desprenien una fortor especial.

En realitat, els anys de major penúria en tots els aspectes, i també en el de l'alimentació, acabaven de passar. Havien estat els quaranta i primers cinquanta,² durant els quals l'accés de les famílies als aliments bàsics estava intervingut i racionat mitjançant una cartilla que s'eliminarà el 1952. La cuina pròpia d'aquells anys tenia molta fècula, llegums –en especial, cigrons, mongetes seques i fesols–, cols i bròquil; ous menjats de diverses maneres

1. En particular, pel que fa a la Bisbal i els pobles de la seva rodalia, els danys i la violència de la pròpia Guerra Civil i la repressió que seguí a la seva finalització el 1939 està tot extensament documentat en el llibre recent de Josep –Pitu– Colomer Pla i d'Ignasi Corney, *Llibertat truncada*.

2. El lector pot trobar una presentació de les particularitats dels anys durs de la postguerra a la comarca en l'aportació d'Àngel Jiménez a la *Història del Baix Empordà* coordinada per Concepció Saurí i Santi Soler.

i en truites contundents, com les de farina, i carn sols ocasional, reemplaçada per les *xuies* i els menuts. El pa blanc –per oposició al moreno corrent en l’etapa més dura– inicialment era un luxe, com el formatge i els embotits. La llet es venia a granel a les botigues de queviures o directament als masos i a les cases que dins la població tenien vaques. El cafè anava escàs i era car; per això en l’àmbit domèstic es prenia el succedani fet de malta.

Un capítol especial mereix el peix, que a la Bisbal es comprava a l’edifici de les Peixeteries Velles, a tocar del Castell, on s’agrupaven els diversos venedors; coincidint amb el dia de mercat, era costum setmanal de les famílies que s’ho podien permetre fer arròs a la cassola els divendres, mentre que a molts llocs de Catalunya aquesta habitud encara avui vigent tenia lloc els dijous. Era popular el recurs al bacallà salat, cuinat de diverses i suculentas maneres.

Els anys cinquanta constitueixen un període de represa de l’activitat industrial, fortament condicionada pel tancament de l’economia espanyola envers l’exterior –l’autarquia– i per les limitacions en la generació d’electricitat. La política econòmica autàrquica durant la dècada anterior tenia un substrat ideològic, però havia estat obligada, fins el 1945, per la guerra, i després pel boicot comercial internacional; el seu manteniment en els cinquanta mostra clarament l’opció pel nacionalisme econòmic del franquisme entre el 1939 i el 1959.

Autarquia volia dir obstacles per comprar primeres matèries, maquinària i petroli a l’estranger. Les llicències per importar anaven escasses i sotmeses a la capacitat d’influència política; juntament amb el control de divises i amb la intervenció i el racionament dels aliments propiciaven el mercat negre i l’estraperlo, origen d’algunes fortunes de l’època. Malgrat els elements desfavorables citats, sembla que algunes de les fàbriques bisbalenques de ceràmica industrial aconseguien exportar una part de la seva producció. En qualsevol cas, el creixement de

l'activitat i l'ocupació en aquesta indústria fou important durant els cinquanta.

L'estrangulament en l'oferta d'electricitat portava a la imposició de restriccions mitjançant talls de corrent que duraven hores i deixaven els carrers a les fosques. Els dies en què n'hi havia la mainada ho celebràvem, perquè ens feien sortir abans de l'escola. La superació d'aquesta situació vingué de la mà de la construcció de preses per augmentar l'aprofitament hidroelèctric dels rius i de la posterior liberalització de les importacions de productes energètics. Per això constitueixen imatges icòniques i freqüents de l'època les del dictador Franco inaugurant l'entrada en funcionament d'aquestes infraestructures; els assistents als cinemes n'eren informats a través del noticiari No-Do del règim, de projecció obligada.³

Socialment i demogràficament, els anys cinquanta estan caracteritzats per l'inici d'uns corrents migratoris molt forts del camp cap a les ciutats i de les regions més deprimides cap a les zones urbanes on es concentra el creixement econòmic. Són nombroses les províncies espanyoles d'on la gent fugí a la cerca de treball i de millors oportunitats de vida. A la Bisbal, així com a les principals poblacions de les comarques gironines, l'arribada d'immigrants és incessant i es perllongarà durant els seixanta i primers setanta. Procedeixen, majoritàriament, de la província de Màlaga i, per ser més precisos, de Cuevas Bajas. Ho sabem bé perquè ells, juntament amb els seus descendents i familiars directes, constitueixen una part substancial de la població bisbalenca del nostre temps.

Des de la perspectiva ideològica i dels comportaments socials el període destaca per la influència omnipresent de l'Església catò-

3. S'ha de dir, tanmateix, que la realització de pantans per posar en regadiu terres agrícoles venia ja dels anys vint, i que va ser una línia d'actuació en l'obra pública mantinguda pels governs dels diversos règims polítics del segle passat.

lica, derivada del pensament nacionalcatolicista que havien fet seu tant l'Estat com la institució eclesial. La confessionalitat estatal significarà traslladar a l'àmbit públic, al carrer, els símbols i les litúrgies religioses i les seves exigències en matèria moral. No fa tant, doncs, si ho considerem en temps històric, que vivíem a casa nostra una situació que en alguns aspectes recorda la que avui dia condiona la vida d'una part significativa de la població mundial, principalment a través de l'Islam. La influència catòlica s'exercia bé directament a través de l'organització eclesial, bé a través de les associacions que estaven sota la seva empara, en un marc summa-ment restrictiu per a l'associacionisme; la seu del Foment Catòlic al bisbalenc carrer dels Valls d'en Taberner, a pocs metres d'on s'acaba el carrer Ample, bullia d'activitat els anys cinquanta, com també ho feia el Camp Parroquial –popularment conegut com a Camp dels Capellans– amb l'esport i els casals d'estiu.

Mentre els països de l'Europa occidental encadenaven anys de prosperitat, el creixement econòmic espanyol basat en l'autarquia topà amb diversos problemes. Un d'ells, que ara pot semblar anecdòtic, va venir provocat per les glaçades importants de 1956, que aquí encara es recorden per la gran quantitat d'oliveres que van matar, i que van arruïnar la collita valenciana de cítrics, l'exportació dels quals era una de les migrades fonts d'ingressos de divises. Tot això portà el règim a modificar la seva política econòmica, abandonant progressivament l'orientació autàrquica i introduint una certa liberalització econòmica, interna i externa.⁴

El gir abans mencionat donà pas a una llarga etapa d'expansió, que comprèn des de 1961 fins a 1974. La llibertat per a

4. El Pla d'Estabilització de 1959, la devaluació de la pesseta i les altres mesures que l'acompanyaren se situen a l'inici d'aquest canvi de model econòmic, que fins i tot buscà infructuosament l'obertura de negociacions amb la Comunitat Econòmica Europea que el 1957 havien creat la República Federal d'Alemanya, França, Itàlia, Bèlgica, els Països Baixos i Luxemburg, embrió de l'actual Unió Europea.

la creació i l'ampliació d'empreses, la suavització o la supressió de mecanismes d'intervenció sobre la producció i la distribució comercial, i les majors facilitats per als intercanvis amb l'estranger donaren aquest gran impuls al conjunt de l'economia espanyola, que fou en l'àmbit occidental, després de la japonesa, la que registrà durant el període unes taxes anuals de creixement més elevades. Va ser decisiu que es pogués incrementar ràpidament la capacitat d'importar productes energètics, maquinària i primeres matèries gràcies a l'aportació de divises que van proporcionar un turisme desbordant, les remeses de la gran emigració espanyola a l'Europa occidental i les inversions estrangeres per crear filials espanyoles d'empreses multinacionals.

Catalunya en el seu conjunt es beneficià d'aquesta prosperitat. L'economia bisbalenca també, en la seva indústria i artesania, en el sector de la construcció i en els serveis en general. Potser és el moment d'assenyalar que en els antecedents històrics de la nostra estructura econòmica no s'hi troba la fortalesa manufacturera que altres poblacions del Baix Empordà, com Palafrugell i Sant Feliu de Guíxols, havien aconseguit principalment a l'entorn de la indústria surera. Les empreses bisbalenques del ram del suro havien sigut relativament modestes, i la llarga tradició i la fama de la producció ceramista no havien conduït a la superació d'uns determinats límits. Però, l'impuls notable rebut per aquesta activitat en els cinquanta continuà amb major vigor en el període objecte d'atenció ara.

L'expansió de la manufactura ceràmica durant els seixanta i primers setanta dota al districte bisbalenc –la capital i els pobles més pròxims– d'una envergadura industrial considerable. És un creixement innovador en els processos de fabricació i també, en part, en els productes. La creació de Pavicsa el 1963 simbolitza aquesta etapa d'apogeu.

La importància de l'estructura industrial del període té un altre pilar en un ram ben diferent: el de la confecció de roba.

Situada en el tram superior de les Voltes, la històrica Confeccions Albert –Can Callol– proporciona feina a l’entorn de dues-centes cinquanta persones, majoritàriament dones. En gènere de punt i roba interior hem de mencionar la fàbrica de can Serrats, al Passeig.

Viu també una gran expansió el sector de la construcció. Paletes, fusters, lampistes, pintors i altres oficis es beneficien del creixement de la demanda d’habitatges, d’equipaments turístics i de segona residència.

El nivell de vida de les famílies millora considerablement. Hi ha més feina i setmanades –periodicitat de pagament salarial habitual en l’època– amb sobres més plens, però això sí, treballant moltes hores, que tot sovint volia dir fer-ho també els dissabtes, matí i tarda. Al comerç, als tallers i a les empreses de manteniment els arriba aquest augment de la capacitat de consum que es nota en la compra diària, però també en l’adquisició de béns de consum durables. Són els primers anys de la televisió, només en blanc i negre, dels frigorífics elèctrics i de les rentadores de roba. Igualment, els anys inicials de la compra massiva de cotxes –principalment de les marques Seat, Renault i Citroën⁵ i de les cues de cap de setmana de sortida i retorn a l’aglomeració barcelonina; els anys de l’entrada en funcionament dels primers quilòmetres d’autopistes de peatge.

La liberalització econòmica té la seva correspondència en altres àmbits. En el polític, el totalitarisme de les dècades anteriors deixa pas en els seixanta a un règim autoritari amb certs marges per a les discrepàncies i les expressions alienes a la seva ideologia, tot i mantenir la persecució de l’oposició democràtica, que és

5. A la Zona Franca de Barcelona, l’empresa pública Seat havia començat el 1953 la fabricació de cotxes amb llicència de la italiana Fiat, que actuava com a soci tecnològic. Va vendre moltes unitats del seu model 1500 i, sobre tot, del modest 600. Quant a les dues marques franceses, es tracta de les primeres empreses estrangeres del ram que instal·len centres de producció a la Península.

un moviment força limitat, però en augment durant aquest període, especialment quan entrem en la dècada següent. Un peça clau de l'evolució referida és l'aprovació el 1966 de la Llei de premsa, amb la qual desapareix la censura prèvia a què s'havien de sotmetre totes les publicacions escrites; els beneficis d'això en el pla cultural són grans.⁶

En el nou context, la llengua i la cultura catalanes experimenten un ressorgiment, dins una àmplia gamma de manifestacions, que van des de la producció editorial a la Nova Cançó,⁷ passant pel teatre, el programes de la ràdio o les festes populars. A la Bisbal, fins i tot en els anys més durs, les representacions teatrals en català no cessaren, de la mà del Foment Catòlic i de l'Aliança Bisbalenca, principalment. L'any 1963 se celebra el primer aplec de la sardana.

En l'àmbit social, en els seixanta vam viure una notable transformació en els comportaments, sota la influència d'elements tan diversos com el ràpid augment del nivell de vida, l'ampliació de les classes mitjanes, l'obertura de l'Església Catòlica impulsada pel Papa Joan XXIII, la moda britànica i la música dels Beatles i els Rolling Stones, el missatge contracultural del moviment *hippy*, el maig francès del 1968 i la forma com es divertien i passaven les vacances entre nosaltres els turistes. Des dels primers setanta adquiriran importància les reivindicacions

6. A Catalunya es creen els nous diaris *TeleExpres* i *Mundo Diario* que renoven el món de la premsa. La revista *Serra d'Or* de l'Abadia de Montserrat es converteix en el fòrum de la intel·lectualitat catalanista de l'època i *El Ciervo* en el mitjà pel qual es difonen els nous corrents del pensament d'arrels cristianes. A les comarques gironines els continguts crítics amb la situació tenen la seva via de difusió principal en la revista *Presència*. En l'àmbit estatal realitzen aquest paper les revistes *Triunfo* i *Cuadernos para el Diálogo*, a través de les quals s'expressen de forma més o menys encoberta les diferents oposicions al règim.

7. Es denomina Nova Cançó el moviment de renovació de la música cantada en català desenvolupat des de començaments dels seixanta. En foren iniciadors principals Miquel Porter, Josep Maria Espinàs, Remei Margarit i Raimon, als quals ben aviat s'hi afegirien noms com Francesc Pi de la Serra, Joan Manuel Serrat, Guillermina Motta, Núria Feliu, Maria del Mar Bonet, Lluís Llach i Ovidi Montllor, i grups com la Trinca i el Grup de Folk.

socials i laborals i, a Catalunya, la irrupció de l'ecologisme en el món de les idees.

La mort del general Franco el novembre de 1975 obre la porta a la molt difícil transició política de la dictadura cap a la democràcia. Són uns anys complicats i turbulents que la població en general va viure expectant i amb els temors lògics, quan encara perdurava el record tràgic de la Guerra Civil i les seves seqüeles. No es tractava solament de la dificultat inherent al procés en si mateix, sinó també de realitzar-lo en unes condicions econòmiques adverses generades per les dues gran crisis dels mercats petrolers. Vegem-ho.

El preu del cru de petroli es multiplicà per quatre entre 1973 i 1974. Aquest encariment afectà de forma molt negativa les economies occidentals. A Espanya la inflació es disparà i registrà taxes superiors al vint per cent anual el 1976 i el 1977; no s'havia vist mai. Quan tot just s'estaven començant a assimilar els impactes negatius d'aquesta primera crisi petrolera, a finals de la dècada n'esdevé una altra, que torna a multiplicar –per dos i mig entre 1979 i 1980– el preu de l'hidrocarbur. L'activitat econòmica i el mercat de treball tindran una evolució desfavorable fins cap a mitjans dels vuitanta, amb un creixement extraordinari de l'atur.

Per afrontar els reptes de la transició i posar les bases de la nova etapa democràtica, les forces provinents del franquisme i les de l'oposició que van emergint recorren a una política de consens sobre les grans qüestions. Els Pactes de la Moncloa de l'octubre de 1977 en són la seva expressió principal en el pla econòmic i la Constitució de desembre de 1978 ho és en el pla polític. En els estudis d'història política comparada, la transició espanyola que va pilotar Adolfo Suárez sol rebre una bona valoració.

El juny de 1977 es van celebrar les primeres eleccions democràtiques, guanyades en el conjunt d'Espanya pel partit Unión de Centro Democrático que Suárez havia creat des de l'interior

del règim al qual havia servit prèviament. A Catalunya les preferències dels electors situaren en primer lloc la candidatura Socialistes de Catalunya encapçalada per Joan Reventós, facilitant així el retorn de l'exili del president Josep Tarradellas,⁸ el restabliment de la Generalitat i la consecució dels objectius —llibertat, amnistia i Estatut d'Autonomia— que s'havia fixat l'Assemblea de Catalunya, plataforma unitària d'oposició al franquisme. El desembre de 1979 s'aprovà l'Estatut d'Autonomia i el març de 1980 tingueren lloc les eleccions al Parlament de Catalunya, que escollí Jordi Pujol com a nou president.

Com a substrat de l'anterior es desenvolupà un clima social d'acceptació de la necessitat de reconciliació, mentre es maldava per construir una nova cultura de convivència democràtica i per normalitzar la presència de la llengua catalana en la vida ordinària. El paper dels mitjans de comunicació —quan encara es considerava que la premsa era el quart poder— fou decisiu a totes les escales. L'any 1976 aparegueren l'*Avui* —el primer diari en català— i *El País*; el 1979 surt el *Punt Diari*; el 23 de febrer de 1981 la cadena SER esdevé la gran referència en la reacció al cop d'Estat fallit, i el 1983 es crea Catalunya Ràdio.

Per contraposició al ritme accelerat dels grans canvis en l'esfera política general, la democratització dels ajuntaments es prengué el seu temps. Les eleccions municipals hagueren d'esperar fins l'abril de 1979. A la Bisbal la llista més votada va ser la de Centristes de Catalunya, emparentada amb UCD, però els pactes municipals donaren l'alcaldia al candidat d'Esquerra Republicana de Catalunya.

En les circumstàncies de la transició la continuïtat de les mateixes persones en els governs locals afectava, en el fons i en la

8. Són especialment recordades les seves primeres i integradores paraules «*Ciudadans de Catalunya, ja soc aquí*» pronunciades des del balcó del Palau de la Generalitat el 23 d'octubre de 1977.

forma, la legitimitat de les decisions. Segons els llocs, proliferaren fórmules de fiscalització o de condicionament de l'actuació dels consistoris, com les comissions de control externes constituïdes per representants de grups polítics i/o socials. En aquest i altres aspectes, les associacions de veïns hi jugaren un paper destacat.

La Bisbal no s'escapava de la complexitat de la situació que havien de gestionar els alcaldes de l'època. De fet, ja des dels primers setanta, el projecte de constituir el Patronat del Castell, si bé no va reeixir jurídicament, va contribuir a donar una nova vitalitat cultural a la ciutat i a una interessant renovació de les seves propostes, que gaudien d'un recolzament social remarcable i que ben aviat s'ampliaren cap altres àmbits. Aquesta agrupació va esdevenir una mena de contrapoder a l'ajuntament, amb el qual, segons els casos, acordava projectes o els confrontava. En plena transició, una part dels seus membres optaren per constituir l'Associació de Veïns que tingué una activitat notable.

El principal projecte que el nonat Patronat del Castell i l'ajuntament van impulsar fou un pla d'urbanisme de la Bisbal i la seva àrea d'influència més pròxima. La Diputació de Girona, el vicepresident de la qual era l'alcalde bisbalenc, acceptà responsabilitzar-se de tirar endavant aquest planejament supramunicipal i l'encarregà a un equip local. Els desacords van caracteritzar les relacions entre les diverses parts, tant abans com després de les eleccions municipals de 1979, i si bé el Pla General d'Ordenació Urbana aconseguí ser aprovat el 1982, set anys després d'iniciar-ne la redacció, la seva llarga i conflictiva tramitació marcà l'agenda i la vida política local d'un període ja de per si molt complicat.

L'economia local va anar oscil·lant en línia amb les pautes del context general, acusant —especialment el ram de la construcció— la conjuntura recessiva dels primers vuitanta. No obstant això, el comerç local va experimentar una diversificació i un nou impuls en les antiguitats, fins al punt que la ciutat pogué doblar

la seva capitalitat ceramista tradicional amb la que aconseguí en el món de la restauració i la compravenda de mobles antics. La immigració, de la seva banda, s'aturà a l'inici d'aquest període i no reprengué amb força fins als anys noranta, amb procedència i característiques diferents a les del passat.

L'any 1989 va caure el mur de Berlín, un símbol de la guerra freda en les relacions Est-Oest des de l'acabament de la Segona Guerra Mundial. Alguns historiadors veuen aquest esdeveniment com un final anticipat del segle XX. Ràpidament l'escenari europeu pren una nova configuració: el 1991 es produeix la reunificació d'Alemanya, es van ensorrant els règims comunistes del centre i l'est del vell continent i la Unió Soviètica afronta la seva desintegració.

Per la seva banda, el projecte d'integració europea llançat els anys cinquanta va avançant i la Comunitat Europea, de caràcter econòmic, es transforma en aquest final de segle en la Unió Europea, que ja incorporarà un contingut polític. Espanya va passar a formar part de la Comunitat el 1986. Això féu augmentar extraordinàriament la inversió europea en els anys immediatament següents i va contribuir a revaluar el tipus de canvi de la pesseta amb les monedes dels altres estats membres –el marc alemany, la lliura esterlina, el florí holandès, el franc francès...–. Era quan molta gent d'aquí anava a les gran àrees comercials de Perpinyà a proveir-se de productes francesos, amb una predilecció especial per les bicicletes de muntanya. La pesseta forta es va acabar a partir de 1992.

L'any 1992 és el de la firma del Tractat de Maastricht que estableix, també, la unió econòmica i monetària de la qual sortiria l'euro. Des de 2002 ens haurem d'acostumar a comptar, a comprar i a vendre en la nova moneda en substitució de la pesseta.

El conjunt del període que va des de 1985 fins 2007 és d'un gran creixement econòmic a Espanya, amb una certa recessió

entre 1992 i 1994. Es creen molts llocs de treball, però l'estabilitat a la feina es va perdent. Els contractes eventuais o temporals són a l'ordre del dia, que s'acompanya d'un altre canvi profund que afecta especialment les activitats del sector de la construcció, tan important a la Bisbal: la fragmentació de les empreses de més dimensió i el sorgiment de nombrosos treballadors autònoms o petites empreses de paletes, fusters, pintors, lampistes...

Des del punt de vista de l'activitat productiva hem de ressenyar que, a mesura que ens acostàvem al final de segle, anava agafant més envergadura la globalització econòmica. Dos efectes foren ben visibles: la inundació dels mercats per mercaderies molt barates fabricades en economies emergents, principalment asiàtiques, i el tancament de moltes empreses manufactureres. El primer efecte va contribuir decisivament a generalitzar les compres d'objectes que s'usen solament una vegada i després es llenquen, així com a substituir fàcilment els aparells quan s'avarien, i se'n descarta la reparació. En trenta o quaranta anys, una realitat de penúria, en què es feien durar les coses anys i anys, havia mutat en una altra de malversadora que no afronta responsablement el problema dels plàstics i dels residus en general.

El segon efecte visible de la globalització, el retrocés general de les manufactures a les economies desenvolupades, va compensar-se amb un augment extraordinari de la construcció i dels subsectors dedicats a la producció de materials per a l'edificació. A la Bisbal, però, això no va ser suficient per salvar el llegat de la seva indústria ceràmica, una minvant petita part de la qual heretaria el nou segle.

Durant el període hi ha una progressiva presa de consciència de les conseqüències negatives per al medi i el clima del creixement econòmic i de les pràctiques de consum de l'època. El 1987 les Nacions Unides introdueixen en el debat sobre el tema el concepte de desenvolupament sostenible i, des de llavors, el

paradigma de la sostenibilitat va impregnant progressivament, més de manera retòrica que real, els diversos camps d'activitat.

La influència de l'ecologisme es trobarà en aquest final de segle amb la que exercirà el feminisme per vèncer les discriminacions i les agressions contra les dones, a través d'un gran activisme social per canviar les mentalitats, les lleis i les institucions. Ambdós, però sobretot el segon, es converteixen en dos grans factors de canvi.

Mentre succeïa l'anterior, s'estava desenvolupant la gran revolució informàtica i d'internet, que canviaria el món de les tecnologies de la informació i les telecomunicacions, i que transformaria tant els processos de producció i de distribució com les relacions socials.

Pel que fa a la població, des dels anys noranta arriba una nova immigració a casa nostra. També és massiva. Procedeix d'Àfrica, principalment del Magreb, de l'Amèrica hispana i de l'Europa oriental, amb una dominant presència romanesa. Aquesta aportació exterior dóna impuls arreu a un creixement demogràfic que tendia cap a l'estancament i l'envelliment. Per primera vegada els registres de la Bisbal superen els 10.000 habitants, i assoleixen el seu màxim quan finalitzava la primera dècada del segle XXI.

L'entrada de població citada no és l'única a la ciutat. N'hi haurà més, a escala molt menor, que veurem en un altre capítol. Igualment es constata un moviment exterior de sortida, orientat per la força d'atracció de Barcelona i la seva àrea en relació als estudis superiors i les oportunitats de feina. La societat bisbalenca viu, doncs, durant aquests anys, una modificació profunda, més encara que l'experimentada entre els cinquanta i primers setanta.

Políticament, des de les eleccions al Parlament de Catalunya de 1980, la coalició Convergència i Unió tingué la presidència de la Generalitat en la persona de Jordi Pujol, i no fou fins el

2003 que es produí l'alternança per donar pas al candidat del Partit dels Socialistes de Catalunya, primer Pasqual Maragall⁹ –que promouria la reforma de l'Estatut d'Autonomia– i després José Montilla. A l'ajuntament bisbalenc l'alcaldia d'aquest llarg període va estar en mans de cinc persones diferents, encapçalant llistes de les dues formacions esmentades i d'Esquerra Republicana de Catalunya.

El recorregut que hem fet de sis dècades acaba entre 2008 i 2010 en una ruptura que abasta de manera general l'economia, la societat i la política. Hem de parlar d'un gran trencament.

Econòmicament, apareix una sobtada i abrupta interrupció del creixement a partir del primer d'aquests anys. El 2009 el retrocés de l'activitat és fortíssim i es perllongarà fins el 2013. Una llarga etapa de prosperitat s'acaba per a molta gent, que encara avui dia ho recorda com un malson, sense poder entendre bé el que va passar. Per què la demanda de les seves empreses es va enfonsar? Per què es van quedar sense feina? Com és que, sobtadament, els estalvis confiats a les entitats financeres poguessin perillar?¹⁰

Veníem d'una situació caracteritzada per un excés immobiliari, en què els preus dels pisos, les cases, els terrenys o les oficines pujaven cada any de l'ordre del 10% i atreïen una forta inversió cap a les activitats relacionades amb l'activitat de la construcció. Era una bogeria, que va crear una oferta desmesurada. A la Bisbal en tenim un llegat particularment eloqüent en la promoció immobiliària inacabada que al peu del carrer del Convent ressegueix el camí de la Guardiola; resta aturada, a mig fer, des de 2002.

9. Maragall gaudia d'una certa popularitat de proximitat a la Bisbal i la rodalia. Des dels primers setanta, amb Diana Garrigosa, tenien segona residència a Rupit, i era normal trobar-se'ls en activitats de la vida quotidiana en botigues i establiments de la ciutat i els pobles. Els hi agradaven molt els balls de festa major.

10. Remeto al lector interessat en el tema a l'obra *Los intereses del futuro. Economía en un cambio de época*, que vaig publicar el 2013.

Feia temps que la bombolla s'estava inflant, estimulada per les facilitats de crèdit de l'època. Arriba al seu màxim el 2007 i des de llavors comença el procés invers: estocs d'obra que no es venen, paralització del mercat i caiguda contínua dels preus. I així fins al 2013.

Simultàniament s'estava desenvolupant una crisi financera internacional, que el primer moment no va atrapar al sector bancari espanyol, però sí que va estrangular, des de l'estiu de 2008, la concessió de crèdit. A mitjans de l'any següent apareixen els problemes de solvència a la banca i, sobretot, a les caixes d'estalvis, a resultes dels quals aquest tipus d'institució –tan important en la història econòmica i la vida social de Catalunya– acaba desapareixent. Al no poder suportar el fort augment de la morositat de les empreses i dels particulars, la depreciació dels seus actius i les pèrdues pròpies del negoci, moltes entitats de crèdit han de ser rescatades amb diner públic.

Una altra crisi se suma des de la primavera de 2010 a les dues anteriors, formant-hi una combinació que amplifica els danys en curs. Es tracta de la crisi del deute públic en alguns estats membres de la Unió Europea, que esdevingué amenaçadora per a la pròpia existència de l'euro. Aquest perill es va evitar, però els estats més afectats van ser comminats a adoptar mesures dures d'ajust econòmic i de contenció de la despesa pública en plena recessió. És el cas espanyol, on el govern de Rodríguez Zapatero inicialment havia respost a la gravetat de la situació amb un gran increment de la despesa pública, ho féu a través del finançament de plans d'ocupació local, com el que a la Bisbal va servir per a la reforma del carrer Agustí Font que expliquem més endavant. Des de la primavera de 2010 va haver de renunciar a l'ús d'aquesta política.¹¹

11. La utilització dels augments discrecionals i temporals de la despesa pública és una pràctica comú en conjuntures de crisis, i forma part de les mesures denominades keynesianes, concebudes per compensar la davallada de la demanda i la pèrdua de llocs de treball.

La situació política catalana d'aquest punt final de la nostra narració va estar molt influïda per la crisi econòmica ara exposada i per la dinàmica que es va obrir arran de la conflictiva reforma de l'Estatut d'Autonomia. El projecte aprovat en referèndum el 2006 fou recorregut davant el Tribunal Constitucional, que el modificà en la seva sentència de juny de 2010. El mes següent, una gran manifestació a Barcelona de protesta per aquesta modificació i, també, per les circumstàncies que havien acompanyat els diversos tràmits de la reforma, marcarien un tombant en la vida política del país, que a partir de 2012 estaria dominada pel procés independentista.

El Tractat de la Unió Europea, de la qual l'Estat espanyol forma part, resumeix bé la gran transformació democràtica i en els valors morals produïda en el pla polític general de l'entorn en el qual vivim. Des de 2009 el seu article 2 estableix el següent: *«La Unió es fonamenta en els valors del respecte a la dignitat humana, de la llibertat, de la democràcia, de la igualtat, de l'estat de dret i del respecte als drets humans, inclosos els drets de les persones pertanyents a minories. Aquests valors són comuns als estats membres en una societat caracteritzada pel pluralisme, la no discriminació, la tolerància, la justícia, la solidaritat i la igualtat entre homes i dones»*.¹²

12. El meu llibre electrònic, d'accés lliure, *Governança econòmica i filosofia del projecte europeu* presenta una visió integrada de la construcció de la Unió Europea fins abans de la pandèmia Covid 19.

El meu barri i la seva gent

Situo el lector sobre el lloc concret de la Bisbal en què he viscut des que tenia tres anys fins al dia d'avui, pròxim a complir els vuitanta. És una casa del carrer paral·lel al riu Daró que s'havia urbanitzat abans de la Guerra Civil amb el nom d'Agustí Font, en reconeixement a una de les persones que havia deixat béns a l'hospital.¹³ La denominació es mantingué fins el 2022, quan va ser substituïda per la de Muriel Casals.

La casa de la meva família formava part del conjunt de sis promogut per l'Obra Sindical del Hogar amb la denominació de Grup Santa Maria. Fou una iniciativa contemporània a la del Grup Sant Narcís de Girona, projectada i supervisada pel mateix arquitecte, l'Ignasi Bosch Reitz. En uns moments de molta precarietat en la disponibilitat de materials metàl·lics per a la construcció, la tècnica edificadora va recórrer a una adaptació de la volta catalana, enginyosa segons he pogut escoltar d'alguns entesos.

La urbanització es va fer en els terrenys compresos entre el mas de can Llach –després mas Plaja– i la fusteria dels mobles Palet, vell edifici existent fins als nostres dies. No hi havia, pels voltants, cap altra casa habitada, excepte la de can Prim –actual casa Sabater– poc abans de l'escorxador –el *matadero* en expressió de l'època–. Tot, fins el camí de Castell d'Empordà –avui carrer Jaume II–, eren camps del mas Cassanyes.

Les cases portaven una numeració de ceràmica vidriada en les façanes. Foren adjudicades a les famílies Bou, Cals, Canta, Pi, Serra i Turbau. Es tractava de construccions senzilles i petites, de manera que entre la planta baixa i el pis sumaven noranta metres

13. La secular pràctica dels llegats era vital en el passat per a la supervivència dels hospitals. Gràcies a aquestes donacions, el de la Bisbal havia acumulat en la primera meitat del segle XX un patrimoni immobiliari notable, del qual l'anomenada horta de l'Hospital n'era un bon exponent.

quadrats. D'aquí ve la denominació de 'cases barates'. Tenien, això sí, un generós terreny, primitivament dedicat a hort i a jardí i, en el nostre cas, també a galliner. Els afegits i les ampliacions van anar canviant, en el decurs del temps, la presència inicial. Actualment la planta més semblant a l'edifici original és la de la casa número 3, que incorporà solament un porxo.

Amb els pares Pere i Maria Rosa vaig venir a viure aquí l'any 1950. Aquell mateix any havia nascut la meva germana Rosa Maria. La família de quatre s'ampliava amb una dona de servei domèstic necessària per cobrir les obligades absències de la meva mare, llevadora de professió; primer fou la Catalina i després, de manera successiva, la Francisqueta, la Maria Engràcia i la Maria. Quan finalitzava la dècada dels cinquanta va començar a compartir l'habitatge i la vida amb nosaltres la meva cosina Maria Dolors Güell, de Corçà; posteriorment hi vingueren, també, les seves germanes Maria Carme, Sílvia i Cristina per anar a col·legi a les monges. Fou així com la casa, la més retirada del carrer, rebé una primera ampliació el 1966.

El Grup Santa Maria era una urbanització minúscula i perifèrica. Probablement això afavoria les relacions de veïnatge. Més segur és que els veïns havíem de cooperar per atendre determinats serveis. I el caràcter, l'amistat o les afinitats feien la resta. Recordo d'aquell temps unes relacions més intenses amb les famílies Bou i Canta.

La casa número 1 del grup va ser per a Ernest Bou Janoher i Maria Rosa Roig, que tingueren tres nenes i tres nens. El senyor Ernest fou advocat, alcalde durant un llarg període i agent immobiliari. Era l'últim supervivent de la primera generació de propietaris, persona intel·ligent, ben dotada per comunicar-se amb la gent i fer política. Cap a finals dels vuitanta el matrimoni Bou-Roig es traslladà a un pis situat en el primer tram del carrer Jaume II. Els primers noranta van venir a viure a la casa la seva filla Maria Rosa i en Josep Maria Terradellas, en Terri, professi-

onalment dedicat a l'assessorament i serveis a les empreses, regidor de l'ajuntament, animador de l'associacionisme bisbalenc, president del club de futbol local i aficionat de l'Espanyol. Per la mateixa època, un altre membre de la família, en Josep, i la seva dona Marina Puig, van adquirir la casa número 5, que fou enderrocada i substituïda per una de nova planta.

La família Canta-Rahola, en el número 3 del grup, la formaven el matrimoni Anicet i Tomasina, amb la filla Rosa Maria. El senyor Niceto provenia d'Agullana i la seva esposa de Cadaqués. Ell treballava al nostre ajuntament i els diumenges també ho feia a Sant Sadurní, on exercia de secretari. Hi anava amb la Guzzi, una moto italiana de color vermell i petar estrident que li permetia recórrer setmanalment els cinc quilòmetres de carretera mal engravadada de l'època. La Rosa Maria estudià i va ser professora a l'acadèmia del mestre Riera; quan aquest centre tancà s'integrà al cos docent del Col·legi Lliure Adoptat. L'any 1973 mare i filla van passar a viure a Barcelona, on anteriorment s'hi havia traslladat una altra branca bisbalenca de la família Canta.

La casa número 3 va ser comprada per la jove parella Narcís Ponsatí Brancós i Carme Grau Cals, cosina meva de Fonteta. Aquí hi van fer la infància i la joventut els seus fills Narcís i Xavier, el primer dels quals continuà regentant amb el seu pare el negoci del taller de cotxes creat pel seu avi, amb la marca Citroën com a estandard. Tots ells uns grans aficionats al futbol i seguidors del Barça. Això, a començaments del segle XXI, guanyant títols i gaudint de bon espectacle en els equips liderats per Leo Messi, tenia més al·licient, però la fidelitat de la família Ponsatí als partits del Camp Nou venia de lluny i resistí moltes temporades fluixetes. Durant més de vint-i-cinc anys en Narcís pare fou el president de la penya barcelonista local, fundada el 1991.

La Carme, de la seva banda, es lliurà tota la vida a atendre responsabilitats familiars: a la llar dels pares i del germà, i en aquesta casa, on recreà el jardí més bonic de la Bisbal. Els vianants s'hi

aturaven a contemplar-lo. Passaren els anys i els decennis, i l'afany per mantenir tanta bellesa mai no defallia, fins que un dia un detall imperceptible va fer entendre a les roses, les margarides, els geranis i al jardí sencer que, des de llavors, els tocava a ells tenir cura de la seva creadora en el viatge cap a l'oblit.

Un element central i preexistent d'aquest embrió de barri era el mas de can Llach, que albergava les activitats pròpies d'una casa de pagès. Tenien vaques, cavalls, aviram i bestiar divers, i cultivaven el terreny circumdant, però l'extensió gran de camps la treballaven a Cruïlles. Els veïns hi anàvem a comprar la llet a granel –un litre, tres petits...– i ous. En els anys setanta, el seu autoservei ben assortit va ser el primer equipament comercial d'un barri que ja havia crescut, segons veurem més endavant.

En Joan Plaja i la Conxita Colom eren els pares d'en Josep i la Maria Neus, i els propietaris d'aquesta casa immensa, sempre acollidora. Sota l'esplèndid noguer que la presidia o buscant la protecció de la parra annexa; jugant en l'àmplia estança d'entrada; saltant per la pallissa o corrent entre els carros i les eines, amb en Josep i en Toni de can Serra ens sentíem aquí en el millor dels mons. El nen de can Plaja, ja de petit, s'assemblava al seu pare, un home gras i bondadós, afectat cap al final de la vida per les decepcions de la reculada del món rural. Morts els pares, en Josep posà en venda la part de la finca que li pertanyia,¹⁴ sense aconseguir-ho durant anys i més anys. Hi havia hagut una separació familiar i la formació d'una nova llar. Després vingueren períodes de semiabandonament i una degradació notable.

Les famílies Plaja havien viscut llargament al mas, abocant-hi esforços quantiosos, de tota mena, inclosa la costosa tanca de pedra imposada municipalment per mantenir la unitat en la

14. La resta de la finca del mas Plaja passà a ser propietat de la filla Maria Neus, casada amb l'empresari ceramista Enric Ferrés.

urbanització del carrer Agustí Font i de l'actual Pompeu Fabra. Sobrevisqueren a la decadència, a tocar de l'entrada, unes mates de flors acampanades, liles i rosades, que eren allà des de feia més de seixanta anys; les nits d'estiu romanien obertes, i qui sap si encara recordaven les converses a la fresca amb les germanes Vilà, en Josep i la Maria Neus, la Pilar Mont i el seu germà Josep, en Toni Serra i aquest vell veí que en passar-hi per davant sincerament els agraiïa tanta fidelitat al paradís de la infància.

A les construccions fins aquí ressenyades s'hi accedia solament pel carrer Agustí Font, que als anys cinquanta continuava sense asfaltar, però això no era estrany en l'època; per això, l'ajuntament tenia organitzat un servei de mànega, semblant a la que utilitzen els bombers, i durant els mesos de la canícula el dedicava a remullar la terra dels carrers, per evitar-ne la pols. Estarem d'acord, suposo, que el fet d'anar curts de mitjans econòmics no vol dir que les coses no puguin estar modestament endreçades. I d'això se n'encarregaven en Plàcid i en Fulgenci, dos personatges populars, ben coneguts de tothom i amb la mainada sempre pendent de les remullades corresponents.

El carrer, com és sabut, arrenca de les Voltes i en l'època que rememorem tenia la sortida tallada on acabava la tanca de l'antic escorxador, punt en què hi havia unes escales des de les quals es podia baixar al Daró i travessar-lo per una palanca. Al llarg de tot el marge que afronta amb el riu, a l'entorn de l'any 1950 s'hi plantaren arbustos que en desenvolupar-se van crear una agradable sensació de mur protector verd. En pàgines posteriors veurem que la seva existència durà uns seixanta anys.

A mitjans del segle passat, la filada de plataners del tram més pròxim al centre de la vila ja havia adquirit una envergadura considerable, i la seva ombra començava a competir amb la del passeig Marimon Asprer; no així la resta, plantada posteriorment, que presentava uns arbres tendres, justament enfront d'uniques

que tenien les edificacions allunyades de l'alineació del carrer. Aquestes característiques configuraven una via assolellada que, al no tenir quasi trànsit rodat, convidava els dies freds a passejar en les seves amples voreres, flanquejades per unes contundents tanques de pedra. Si, a més, oferia dos o tres bancs per asseure's, i la ben cuidada paret vegetal d'arbustos que protegia del caient del riu, s'entén l'ús que la gent en feia com a 'passeig d'hivern', segons expressió corrent a l'època. No deixa de ser curiós que, passats quatre o cinc decennis d'empobriment d'aquesta funció sota la pressió de la circulació de vehicles i les exigències del seu aparcament, el carrer recuperés no solament usos quasi oblidats per a vianants sinó, fins i tot, al cap del temps, i de manera oficial, la denominació de passeig –associat al nou nom Muriel Casals–.

Reprenem el recorregut pel carrer Agustí Font i la seva gent. Des de la farmàcia Piera –anteriorment Ciurana–, una lleugera inclinació descendent mena a l'actual carrer de la Solidaritat, paral·lel a les Voltes. Era l'únic del sector que comunicava amb el d'Agustí Font en la Bisbal dels cinquanta. Allà hi vivien, ja, els Vilà –amb la fusteria– i els Mont, el pare dels quals feia de negociant de bestiar, igual que el pare Ametller, en la casa contigua; pocs habitatges més hi havia en aquesta part, els darreres desordenats de les quals albergaven algunes quadres i magatzems, fins a arribar a la zona dita dels 'corrals', de can Coia.

La farmàcia tenia com a titular a Martí Piera, casat amb Carmen de Ciurana. Era enginyer industrial, amb vocació per aquesta professió, però, per tal que la família pogués continuar al front de l'establiment, va estudiar la gens fàcil carrera farmacèutica. Durant els anys que estem exposant –encara els del franquisme més dur–, fou alcalde de la ciutat, i en cessà el 1960. Com a enginyer, va ser director de la línia del ferrocarril de Girona a Sant Feliu de Guíxols, el tancament de la qual es produí el 1969. Els trens li tenien el cor robat; per això, havia anat

instal·lant en una estança de casa seva unes miniatures de traçats i combois ferroviaris que meravellaven per la seva tècnica i que, gràcies a l'estima i la dedicació del seu fill Ramon, també farmacèutic, han arribat, evolucionades, fins als nostres dies. Una iniciativa anual d'aquest home ens captivava especialment, als petits i als no tan petits del barri. Es produïa en la revetlla de Sant Joan, quan fèiem el foc a mitjans carrer, en el lloc que ara ocupa la rotonda: arribada l'hora, el vèiem baixar acompanyat de la seva família i amics proveït d'una exuberant, per l'època, pirotècnia. L'espectacle de coets, rodes i volcans que dirigia entusiasmat a la vora del riu era, senzillament, esplèndid.

A can Barceló els baixos servien de magatzem de gra, per vendre al públic; en anys més recents hi van instal·lar la seva llibreria les germanes Pérez. A la casa hi ha viscut sempre en Lluís, que ja de petit era de complexió fornida; la seva presència entre nosaltres ens infonia seguretat en els reptes entre colles. Hem escrit Lluís, perquè aquest és el seu nom veritable, per més que gairebé tothom li ha dit Pitu, el nom del seu pare, jugador de futbol a equips de la Primera Divisió. Els Barceló van instal·lar el 1956, en el mateix carrer, a tocar de les escales que a l'altura del Mundial baixen al Daró, un sortidor de gasoil per a tractors; va estar en servei fins a mitjans dels vuitanta.

A la casa de la família Massaguer-Bou, en Joan i la Margarita es dedicaven al gènere de punt selecte, que venien a la seva botiga La Nau, de la plaça de l'Església. Quan la van tancar, passaren a atendre la clientela en l'edifici que, a més del taller, acollia l'habitatge. Una de les exigències comercials derivades de l'anterior era el de convertir alguna de les habitacions en aparador, deixant que els vespres, amb les persianes enlaire, des de fora es poguessin veure les elegants peces del seu mostrari. L'activitat va continuar amb en Jaume, efecte secundari inclòs, objecte d'agraïment per als vianants habituals d'aquest carrer que, en la seva part pròxima al riu, quedava quasi a les fosques.

La continuïtat del carrer Agustí Font en sentit nord venia donada per cases de construcció entre mitgeres, amb pocs veïns, fins que l'any 1966 no s'hi alçaren els pisos que fan cantonada davant el mas Plaja. La primera de les edificacions d'aquest tram, la senyorial casa Vinyals, romangué buida unes quantes dècades. Buida, però no descurada. L'havia adquirit el propietari de la casa veïna, en Figuerola, de Pals, que setmanalment venia a mercat conduint un Opel de tonalitat clara objecte d'admiració; l'aparcava al carrer, obria la casa i deixava que es ventilés unes hores mentre, lentament, amb un plomall treia la pols de la carrosseria i polia el cotxe. Anys i més anys durà aquesta rutina que, com tot, un dia finalitzà per deixar el pas franc a la degradació. L'edificació actual ha conservat parcialment la façana precedent.

Acabem aquí la descripció del carrer i saltem al seu extrem nord. Allà hi funcionava un equipament municipal singular, amb molta activitat: l'Escorxador. La família d'Eusebi Plaja i la del seu fill Pere amb la Manolita Roman hi vivien i en foren responsables un llarg període, després del qual, ja en els anys setanta, se'n feu càrrec en Benet Torres durant una vintena d'anys. Les matinades del barri trencaven el fosc silenci amb els crits esgarriuosos dels animals sacrificats. A les tardes, un caruatge tirat per cavalls portava el gènere a les carnisseries, deixant com a rastre un degoteig de sang. Vingueren, després, els escorxadors privats i l'activitat del municipal entrà en declivi, fins a cessar. L'edifici, dissenyat per l'arquitecte Pelayo Martínez i inaugurat el 1929, quedava en desús, doncs, uns seixanta anys després. En aquest estat romangué molt de temps. Entrats ja en el nou segle es projectà la seva reutilització per a finalitats ben diferents, però això es demorà per uns fets especials que comentem posteriorment.

En Pere Plaja, que tenia el camp de futbol a davant de casa, fou un dels bons futbolistes de l'època sortits de la Bisbal. Alt i ben plantat, formà part de diversos equips, normalment en

la posició d'interior. Jugant, entrenant o promovent l'esport de base en les categories infantil i juvenil, el futbol era per a ell mitja vida.

A la banda nord de la finca de l'antic escorxador hi havia unes construccions auxiliars on s'allotjaven, temporalment, un grup de tres o quatre soldats que tenien cura de cavalls sementals. Ja dins l'etapa democràtica, s'hi van fer obres de millora i ampliació per servir de quarter de bombers. Extramurs de la finca i enganxada a la seva paret oriental, els primers aficionats locals al tennis hi van construir el 1956 una pista de terra batuda, envoltada de xiprers alts que la protegien del vent i de les mirades de la poca gent que passava per allà.

Un torrent separava aquestes darreres de l'escorxador dels camps de cultiu, i per sobre dels seus marges s'obria pas un corriol que menava cap als camins de Castell d'Empordà. El de l'esquerra, vers el mas Clarà, era 'el de baix', el de la font del Remei. El de la dreta anava a trobar el camí 'de dalt', passat el mas Casanyes. El torrent, als ulls de les criatures, presentava una vegetació frondosa, embardissada i plena de romegueres; menjar-ne els fruits, les mores, era un al·licient del transitar per aquells viaranys. Un altre al·licient, específic per als nens, el constituïa la presència de plantes de suqué –normativament dit, saüquer–.¹⁵

Tornem al Grup Santa Maria i al seu entorn rústic. Ben mirat, tot aquest sector de la Bisbal, de terreny pla i força pròxim al centre de la vila, oferia unes bones condicions per a l'expansió de la ciutat, però una vegada realitzada la petita urbanització la cosa s'aturà. A banda i banda dels lledoners que resseguien el camí que porta a Castell d'Empordà es continuaven treballant

15. Les branques de suqué es buiden fàcilment i permeten fer-ne cilindres amb un forat interior de la mida d'un pèsol. Amb elles obteníem uns artefactes anomenats esclafidors, llestos per petar i projectar lledoners, sencers o partits per la meitat; proporcionaven aquesta «munició» els lledoners que hi havia al propi torrent i al camí de Castell d'Empordà.

els camps. A mà dreta, just després d'on hi havia el cementiri Vell, al mas Coia hi va anar a viure la família Mármol-Lara, integrant dels primers contingents de la immigració andalusa. Uns centenars de metres més enllà, a l'esquerra, la família Casañas es dedicava de ple a les feines agrícoles. Només la claror de la lluna i les cuques de llum de quatre bombetes del camí de Castell d'Empordà –municipi encara no integrat al de la Bisbal– atenuaven la negra nit i acompanyaven els seus escassos vianants. Els nens Miquel i Jordi Figueras, que n'eren habituals, esbandien les pors amb els seus cants alegres; el primer va anar a parar a Cadaqués, on creà una empresa de lampisteria i fou alcalde, mentre que en Jordi destacà com a bon futbolista.

Als anys seixanta arribà l'hora de reprendre la urbanització d'aquests terrenys agrícoles. La iniciativa pública, a través del Patronato Provincial de la Vivienda, desenvolupà la promoció de vint-i-tres habitatges, majoritàriament cases unifamiliars, en el vèrtex format per l'antic camí de Castell d'Empordà –actualment carrer de Jaume II– i el carrer que s'obrí darrera del mas Plaja i 'els corrals', de connexió entre el de Coll i Vehí i el d'Agustí Font. Aquest nou carrer inicialment es considerà un perllongament del de Coll i Vehí, fent seva la denominació, que més tard va canviar per la de Pompeu Fabra; la pavimentació va requerir una obra de canalització del torrent que recollia l'aigua de pluja que baixa per la falda del puig Negre. Els habitatges foren ocupats el 1965. Ja érem més veïns al barri!

Poc després la iniciativa privada encetà la urbanització de la part oriental d'aquest sector, des del cementiri Vell en direcció a la fàbrica la Cerámica Catalana, i després més enllà. Cap altra part del terme municipal de la Bisbal tingué, en la cinquantena d'anys següents, una incorporació tan extensa de terrenys a la condició urbana, que en realitat és molt més gran si hi considerem els que continuen dins l'antic terme de Vulpellac. Les diverses promocions urbanitzadores adoptaren el model de ciutat jardí